

Болысбаев Д.С., Сайнанов Б.А.,* Мамешов М.Ж.
философ.ғ.к., доцент М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан
магистр оқытушы М.Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан
магистр, оқытушы М. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

МОНУМЕНТТІК КЕСКІНДЕМЕДЕГІ КӨРКЕМДІК ШЕШІМІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Автор корреспондент: bago_707@mail.ru

Түйін: Өнердің даму процесінде әлемдегі ең көне түрлердің бірі ретінде монументалды кескіндеме Шығыстың және Еуропаның суретшілерінің үлкен қызығушылығын тудырды. Шығыста да, Еуропада да үлкен жетістік болды. Монументалды кескіндеме Азия елдерінде - Қытай, Жапония, Үндістан, Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде кең дамыған. Монументалды кескіндеме Мысырда, Америкада, негізінен Мексика мен Еуропада және Ресейде үлкен жетістікке қол жеткізді. Шығыста және басқа құрлықтағы елдерде кескіндемені дамытуда айырмашылықтар байқалады. Еуропа елінің монументалды кескіндемесі табысқа дәйекті түрде қол жеткізді. Шығыстың көптеген елдерінде тоқырау кезеңдері байқалды. Қазақстанның монументалды кескіндемесі күрделі даму жолынан өтті. Егер көркемсурет өнерінде арнайы өнер туындылары көп болса, содан кейін монументалды кескіндеме, оның қағидалары авторлардың назарынан тыс қалған жоқ. Осыған орай, қазақстандық қабырға суреттеріндегі монументалды кескіндемені зерттеуге көңіл аудару керек.

Кілттік сөздер. кескіндеме, өнер, суретші, мозайка, абстракция, бейнелеу өнері.

Қабырғалық суреттің дамуы еліміздегі қоғамның дүниетанымына және экономикасымен тығыз байланыста. Заманауи Қазақстан бейнелеу өнерінде тәуелсіздік алған жылдардан бастап монументалды кескіндеме ұлттық дәстүр тақырыбында қалыптасты. Бірақ та көптеген жұмыстар жеке тапсырыс берушілерден түсті.

Тәуелсіз мемлекетімізде жаңа технологияның пайда болып әлемде болып жатқан кез келген саланың соңғы жаңалықтарын білуге болады және ескіне жаңғыртуға үлкен мүмкіндіктер пайда болды. Өткен және бүгінгі таңда болып жатқан осындай заманда өнердегі әсемдікті сәндеп, көркемдеп көрсету болашақ ұрпаққа паш етуде қазақ бейнелеу өнерінің алатын орны ерекше. Бейнелеу өнерінің ішінде өзіндік құндылығымен, мәнділігімен ерекше орын алатын монументті өнер. Ол болашақ пен бүгінгі танды байланыстырып тұратын көпір іспеттес. Осы өнердің бір тармағы монументті-сәндік кескіндеменің қырлары мен сырларының жіктемесін жасап белгілі бір жүйеге келтіру болып табылады.

XX-XXI ғасырдың басындағы заманауи қазақ монументалды кескіндемесіндегі алғашқы М.Кенбаев және Н.Твицчинский мозаика әшекей үлгісі Алматы мейрамханасындағы «Көкпар» және «Кобланды» мозаикалары, Алматыдағы қонақ үйдің қасбетіндегі «Еңлік-Кебек» және «Батырлар шайқасы», «Қазақстан» дүкен ғимаратындағы мозаикадағы алғашқы жұмыстары пайда болды. Басынан бастап оның көрінісі техника, көркем суреттер, материалдар, мотивтер және өнердің басқа да факторлары бойынша әртүрлі болды. Монументалды кескіндеме елдегі саяси тұрақтылықты, экономикалық дамуды, мемлекеттік билікті нығайтты.

Монументалды кескіндеме саласында жұмыс істеу үшін әртүрлі өнер туындыларының өкілдері айналысты. Олар өздерінің көрнекі құралдарын монументалды жұмыстарда қазақ және шетел өнерінің дәстүрлерін жалғастырды, бұл қазақ өнерін байытты. Кез келген бейнелеу көрнекі құралдарын заманауи қазақ монументалды өнерінен табуға болады. Қазіргі заманғы қазақ монументалды кескіндемесі жан-жақты, жемісті, ізбасарларымен толықты.

Монументалды өнер – бейнелеу және бейнелеп жеткізуге болмайтын пластикалық кеңістіктегі өнердің бірі. Мұндай өнер түрі үлкен көлемдегі шығармаларда көрінеді, атап айтқанда сәулеттік немесе және табиғи ортамен бірлестіре отырып жасалады, олар

композициялық бірлікте өзара іс-қимылмен сәйкестендіріп құрылады және үлкен-пішімді қамти отырып белгілі бір бейнелі-идеологияны білдіретін кескіндемелік немесе пластикалық жұмыс. Монументалды өнер туындыларын түрлі суретші шеберлер түрлі техникада жасайды. Монументалды өнерге ескерткіштер мен композициялық мемориальды мүсіндер, кескіндемелік және мозаикалық паннолар, ғимараттардың сәнді жиһаздары, витраждар, сондай-ақ көптеген жаңа технологиялық құралымдарда және әр түрлі әдістерде безендіріліп орындалған жұмыстар болып табылады.

Қазіргі заманғы қазақ монументалды кескінде суретшілері кескінің формасын, мазмұнын және түсін еркін таңдайды. Монументалды кескіндемеде суреттердің кескіндемесінен шынайы бейнелерді табуға болады, станоктік кескіндемеден бастап абстракті формаға дейін, суретшінің қиялының дерексіз нысандарынан экспрессионизм среттеріне дейін, сондай-ақ дәстүрлі халық шығармашылығының кез-келген бейнесін көруге болады. Заманауи қазақ монументалистері табиғи түсті суреттерде объектілерді құру өнерін, Еуропа дәстүрлеріндегі жылы және салқын түстердің өзара байланысы мен халық өнерінің әсем безендірілуін үйлестіреді. Қазақстандық монументалды кескіндеме басқа өнер түрлері салаларымен тығыз байланыста, монументалды кескіндеме әрқашан қазақ кескіндемедегі шынайы бағытқа әсер етті.

Қазіргі заманғы қазақстандық суретшілер әлемдік және өздерін ұлттық дәстүрлі өнер кеңінен зерттейді. Қазіргі кезде заманауи ұлттық дәстүрлі өнерінің өзіндік келбетінің өзара алмасу кезеңі бар. Монументалды кескіндемеде суретшілер әртүрлі жұмыстардың және басқа да өнер туындыларының және еуропалық кескіндемелердің туындылары жасады. Монументалды жұмыстарды жергілікті жағдайлар мен ғұрыптар арқылы анықталуы мүмкін.

Қазақстан – Орта Азия өкілі. Өнер тарихында керемет орынды алады. Басқа елдерде, Үндістан, Мысыр, Батыс Азия, Оңтүстік-Шығыс Азия және т.б. қазіргі уақытта монументалды кескіндеме онша дамымады десек болады. Мысалы, Жапонияда заманауи монументалды кескіндеме материалына негізінен тек керамика болып табылады. Ал Қазақстанда басқаша жағдай, кабырғадағы көркем жазу айрықша әртүрлілікке және бейнелеу құралдары мен технологиясы бай.

Түрлі елдердің өнер мен мәдениетін даму тарихында ол маңызды идеологиялық функцияны атқарды, сәулет өнерінде стилдік процестерге қатысады, интерьердегі кеңістіктік ұғымдарды қалыптасырады, толығымен айтқанда өткен кезеңдегі немесе бейнелеу өнеріндегі көркемдік тілді береді. Осы зерттеудің өзектілігі ХХІ ғасырдың монументалды кескіндемесінің техникасы мен стилінде керемет өзгерістерге ұшырады. Қалалардың, үй және ғимараттар, объектілердің жаңа қарқынды құрылыстарында заманауи монументалды кескіндемемен безендіруде өте маңызды рол ойнайды.

Монументалды шығармалары жасау алдында оның авторы архитектуралық ғимарат ерекшелігін және оны қоршап тұрған кеңістікті, оның өнегелер мен құрыптарын міндетті түрде зерделеу қажет. Заманауи монументалшы тек қана Қазақстанда ғана емес басқа да елдерде, мысалы, Өзбекстанда, Қытайда, Ресейде және тағы басқа елдерде бар. Өзінің шығармашылығында әртүрлілікке ұмтылуға болады. Монументтік кескіндеме кезеңдері әр елдің суретшілерімен, аудандар мен ұлттардың, әр түрлі эстетиканы қабылдауда және түрлі мәдениетпен, архитектуралық қызметтің әсер етуімен және дамуымен бірге өзгере береді.

Қазақ бейнелеу өнерінде заманауи монументалды өнері еуропалық және шығыс дәстүрлерінің өзара әрекетін әлемдік рухани мәдениеттің және көркем интеграциясын, еуропалық және шығыс халықтарының жетістіктеріне сәйкес келеді.

Қазақстанның Заманауи көркемөнер мәдениеті Еуропа мәдениеті сияқты Шығас және Батыс этномәдениетінің диалогы негізінде ойдағыдай гүлденеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Электронная энциклопедия Википедия. Монументальная живопись. История искусств, 2012, 544 с.
2. Пешке И. Монументальная живопись эпохи Джотто в Италии 1280-1400, Москва: Белый город. 2003, 245 с.
3. Климан Ю. Монументальная живопись эпохи Ренессанса и маньеризма в Италии 1510-1600. Москва: Белый город. 2004, 187 с.
4. Кайранов Е.Б. «Традиции и новаторство в монументальном современном искусстве (сравнительно-сопоставительный анализ искусств Казахстана и Америки)
5. Лифшиц Л.И., Сарабьянов В.Д., Царевская Т.Ю. Монументальная живопись Великого Новгорода. Конец XI - первая четверть XII века, Санкт-Петербург: 2004

Аннотация. Монументальная живопись, одна из старейших в мире, в процессе развития искусства вызвала большой интерес у художников Востока и Европы. Большой успех как на Востоке, так и в Европе. Монументальная живопись широко распространена в азиатских странах - Китае, Японии, Индии и Юго-Восточной Азии. Монументальная живопись достигла больших успехов в Египте, Америке и в основном в Мексике, Европе и России. Существуют различия в развитии живописи на Востоке и других континентах. Монументальная живопись стран Европы имела успех. Многие страны Востока пережили стагнацию. Монументальная живопись Казахстана прошла сложный путь развития. Если в искусстве было много произведений искусства, то монументальная живопись в принципе не осталась незамеченным авторами. В связи с этим необходимо сосредоточиться на изучении монументальной живописи на казахских настенных росписях.

Abstract. Monumental painting, one of the oldest in the world, in the process of development of art aroused great interest among artists of the East and Europe. Great success both in the East and in Europe. Monumental painting is widespread in Asian countries - China, Japan, India and Southeast Asia. Monumental painting has achieved great success in Egypt, America and mainly in Mexico, Europe and Russia. There are differences in the development of painting in the East and other continents. Monumental painting of European countries was a success. Many countries of the East have experienced stagnation. The monumental painting of Kazakhstan has passed a difficult path of development. If there were many works of art in art, then monumental painting, in principle, did not go unnoticed by the authors. In this regard, it is necessary to focus on the study of monumental painting on Kazakh wall paintings.